

ILM-FAN VA INNOVATSIYA

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

**«INNOVATIVE ACADEMY» ILMIY TADQIQOTLARNI
QO'LLAB-QUVVATLASH MARKAZI**

**«ILM-FAN VA INNOVATSIYA»»NOMLI № 34-SONLI ILMIY,
MASOFAVIY, ONLAYN KONFERENSIYASI**

ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION

**INNOVATIVE
ACADEMY**

BO'LAJAK MUTAXASSISLARNING RAQOBATLIGINI OSHIRISHDA IQTISODIY KOMPETENSIYANING AHAMIYATI

Bozarov Dilmurod Uralovich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM

Email: d.bozorov@inbox.ru

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10401260>

Annatsiya. Ushbu maqola zamonaviy sharoitlarda bo'lajak mutaxassislarning iqtisodiy kompetentsiyalarini shakllantirish asosida ularning raqobatbardoshlik qobiliyatini oshirishning dolzarb muammosiga bag'ishlangan. Bundan tashqari, maqolada iqtisodiy kompetentsiya tushunchasi, uning ma'nosini aniqlash, iqtisodiy malakali mutaxassisning imkoniyatlari va ularning raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan. Iqtisodiy kompetensiyaga ega bo'lish uchun nimalarga e'tibor qaratish kerakligi batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: mutaxassis, iqtisodiyot, kompetensiya, iqtisodiy kompetensiya, raqobat, iqtisodiy kompetensiyalar tizimi.

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish bo'yicha, Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqildi.

Konsepsiyaning ijrosini ta'minlash maqsadida bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, ayni paytda oliy ta'limi tizimini takomillashtirish bo'yicha uzluksiz jarayon davom etmoqda. Hozir(17.12.2023)gi holatga ko'ra, universitetlar 28 ta, institutlar 47 ta, akademiya 3 ta, konservatoriya 1 ta, filiallar 26 ta, xorijiy OTM va uning filiallari 30ta va nodavlat oliy ta'lim muassasalari soni esa 99 taga yetdi. Mamlakatimizda bu o'zgaruvchan iqtisodiy sharoit va ilmiy-texnika taraqqiyoti bilan bog'liq bo'lib, bu faoliyatning turli sohalarida mutaxassislarning iqtisodiy tayyorgarligi darajasiga yuqori talablarni qo'yadi. Jamiyatining global jarayonlarga aralashuvini muqarrar ravishda kuchaytiradigan globallashuvning zamonaviy sharoitida, shuningdek, jadal texnologik taraqqiyot, xususan, axborot inqilobi sharoitida raqobatbardosh, yuqori malakali mutaxassislarga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida mutaxassisning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirish uning iqtisodiy kompetentsiyasini shakllantirish bilan uzviy bog'liqdir. Kompetentsiya - bu ma'lum bir kompetentsiyaga muvofiqlik darajasini aks ettiruvchi va o'zgaruvchan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda konstruktiv harakat qilish imkonini beradigan individual ko'nikmalar darajasidir.

Raqobatbardosh mutaxassisni tayyorlashda iqtisodiy kompetentsiya nimada ekanligini, "iqtisodiy kompetentsiya" tushunchasining mohiyati nimada ekanligini aniq tushunish kerak. Iqtisodiy kompetentsiya deganda an'anaviy ravishda iqtisodiy vaziyatni hisobga olgan holda o'z mutaxassisligi bo'yicha bilim, bo'lajak mutaxassisning iqtisodiyot sohasidagi nazariy asosga asoslangan real iqtisodiy vaziyatni tushunish qobiliyati tushuniladi. Bozor sharoitida nafaqat iqtisodiy, balki bir qator kasblar bo'yicha ham tahlil qilish va samarali qarorlar qabul qilish qobiliyati zamonaviy mutaxassisning kasbiy kompetentsiyasining ajralmas qismidir.

Kompetentsiya va malaka bir-birini to'ldiruvchi va o'zaro bog'liq tushunchalardir. Shu nuqtai nazardan, kompetentsiya universitetdagi o'quv jarayonining asosiy sifat ko'rsatkichidir va shuning uchun unga erishish raqobatbardosh mutaxassisni barkamol rivojlantirish sohasidagi pedagogik maqsad deb hisoblanishi mumkin.

I.S.Aleksandrovaning fikriga ko'ra o'quvchilarni iqtisodiy o'qitishning uchta asosiy yo'nalishi doirasida amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Birinchi yo'nalish barcha o'quvchilar uchun amalga oshiriladigan tizimli iqtisodiy bilimlarni shakllantirishni ifodalovchi ta'lim. Ikkinchi yo'nalish oliy o'quv yurtlarida ta'lim mazmuniga iqtisod va biznes sohasida malaka oshirish. Uchinchi yo'nalish iqtisodiy kadrlar tayyorlashga yo'naltirilgan.

"Kompetentsiya" tushunchasining o'zagi bilim, ko'nikma va malakalarni amaliy qo'llashga tayyorlikdir. Psixologik jihatdan, bu tayyorlik motivatsiyali komponentni o'z ichiga oladi. Ta'lim faoliyatiga kiritilgan motivatsiyaning alohida turi - bu o'quv motivatsiyasidir. Keng ma'noda talabalarni samarali bilim faoliyatiga, faol rivojlanishga undash jarayonlari, usullari, vositalari uchun ta'lim mazmuni o'quv motivatsiyasini umumiy nom sifatida ko'rish mumkin.

A.K.Markova ta'lim sohasi tuzilishi ierarxiasini ta'kidlaydi, jumladan: o'rganishga bo'lgan ehtiyoj, o'rganishning ma'nosi, o'rganish motivi, maqsad, hissiyotlar, munosabat va qiziqish.

Kompetentsiyaning muhim tarkibiy qismi - bu shaxsning ko'nikma va qobiliyatlarida ifodalangan operatsion komponentdir. Qobiliyatning namoyon bo'lishida odatda bir xil faoliyat sohasida yoki har xil sharoitlarda odam o'z malakasini namoyon qilishi yoki qilmasligi muhim rol o'ynaydi. Ko'rinmas kompetentsiya potensial hisoblanadi va shuning uchun kompetentsiya emas, balki faqat shaxsning yashirin imkoniyati deyishimiz mumkin.

Shunday ekan, iqtisodiy kompetentsiya deganda, iqtisodiyot sohasidagi mutaxassisning iqtisodiy qarorlar qabul qilish uchun harakatlarini joriy etish va bozor sharoitida samarali faoliyat yuritishga tayyorligida namoyon bo'ladigan bilim, ko'nikma, malaka va tajribalar birlashmasi deyishimiz mumkin. U iqtisodiy kompetensiyalarni, ya'ni mutaxassisning iqtisodiy tomonlarini, jarayonlarni, hodisalarni, munosabatlarni tushunish uchun ma'lum iqtisodiy bilimlari, ko'nikma va malakalarini o'z ichiga oladi.

Pedagogik va maxsus adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida, biz bo'lajak iqtisodchi talabalarining iqtisodiy kompetensiyasi mazmunini iqtisodiy kompetensiyalardan tashkil topgan tuzilma sifatida aniqlab olamiz. Biz iqtisodiy kompetentsiyaning o'zaro bog'liq tarkibiy elementlari 3 ta guruhga ajratamiz: asosiy, funksional va amaliy (1-jadval). Ushbu kompetensiyalarning mavjudligi mutaxassisning iqtisodiy kompetensiyasi haqida ma'lumot beradi.

1-jadval

Mutaxassisning iqtisodiy kompetensiyalari tizimi				
Iqtisodiy kompetentsiya	Asosiy kompetensiyalar	Motivatsion	Nazariy bilimlar majmuasini egallash	Mutaxassisning iqtisodiy kompetensiyasining muvofiqligi
		irodali		
	Funksional kompetensiyalar	Axborot	Nazariy bilimlarni o'quv va amaliy vaziyatlarda qo'llash	
		Analitik		
		Taxminan		
		Boshqaruv	ko'nikmalarini shakllantirish	
		Boshqaruv		

		Kommunikativ	Olingan bilim va ko'nikmalarni zamonaviy voqelikda qo'llash qobiliyatini shakllantirish	
	Amaliy kompetensiyalar	Normativ		

Iqtisodiy kompetensiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Joriy iqtisodiy vaziyatni boshqarish
Asosiy iqtisodiy masalalarni tushunish;
Iqtisodiy vaziyatning umumiy tahlilini o'tkazish;
Iqtisodiy hodisalarga xolis baho berish;
Xo'jalik yurituvchi sub'ektning iqtisodiy holatini hisobga olgan holda maqbul qarorlar qabul qilish.

Shuni ta'kidlash kerakki, mutaxassisning iqtisodiy kompetentsiyasining muhim xususiyatlarini alohida ko'rib chiqish mumkin emas, chunki ular integral, yaxlit xususiyatga ega va umuman kasbiy tayyorgarlikning mahsulidir.

Iqtisodiy kompetentsiya tizimining muhim xususiyatlari, o'z navbatida, ilmiy va nazariy bilimlar to'plamini, shu jumladan, zamonaviy mutaxassis uchun iqtisodiyot, kasbiy va iqtisodiy ko'nikmalar va tajriba sohasidagi zarur bilimlarni, iqtisodiy jihatdan malakali mutaxassis bo'lishga doimiy ehtiyojning mavjudligini va iqtisodiy ma'lumotlarga qiziqishni o'z ichiga oladi.

Kasbiy tayyorgarlik jarayonida raqobatbardoshlikni oshirish o'z kasbini mukammal biladigan va tegishli faoliyat sohaslariga yo'naltirilgan, doimiy kasbiy o'sishga tayyor, ijtimoiy va kasbiy jihatdan harakatchan mutaxassislarni shakllantirishni o'z ichiga oladi. 2-jadvalda iqtisodiy malakaga ega bo'lgan mutaxassis uchun mavjud bo'lgan asosiy imkoniyatlar keltirilgan.

2-jadval

Iqtisodiy malakaga ega bo'lgan mutaxassis uchun imkoniyatlar	
Iqtisodiy kompetentsiya mutaxassisa qanday yordam beradi:	Amaliy va iqtisodiy kasbiy faoliyatni tashkil etish orqali real iqtisodiy munosabatlarda ishtirok etish;
	o'z kasbiy faoliyatini yanada samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan xo'jalik hisobining zamonaviy usullaridan va asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblashdan foydalanish;
	Kasbiy va iqtisodiy faoliyatingizda ijodiy salohiyat va qobiliyatlarni maksimal darajada amalga oshirish;
	Kasbiy faoliyatni optimallashtirish uchun korxona faoliyatining asosiy ko'rsatkichlarini umumlashtirilgan tahlil qilish;
	Korxonaning alohida bo'linmalari yoki unga ishonib topshirilgan ish yo'nalishlarining oqilona ishini, shuningdek (pirovard natijada) butun korxona ishini tashkil etish.

Iqtisodiy kompetentsiyani shakllantirishda, tegishli texnologiyalarsiz, iqtisodiy bilim va ko'nikmalarni faol ravishda egallash uchun iqtisodiy bilim va ko'nikmalarni passiv o'zlashtirish bo'yicha bo'lajak mutaxassisning ijtimoiy-iqtisodiy ko'nikmalaridan o'tish mumkin emas. Shuni ta'kidlash kerakki, bugungi kunda universitetlarda va boshqa o'quv

muassasalarida turli xil ta'lim texnologiyalari qo'llaniladi. Texnologiyalashtirishning asosiy maqsadi ishlab chiqilgan namunadagi mahsulotni olishdir.

Zamonaviy mutaxassisning iqtisodiy kompetensiyasini shakllantirishda turli xil dasturlar yordamida "talaba-mashina" muloqotiga asoslangan kompyuter ta'limining didaktik tizimlarida qo'llaniladigan axborot va kompyuter texnologiyalari alohida rol o'ynaydi. O'qitish texnologiyalari - bu standart amaliy masalalarni, shu jumladan kompyuterdan foydalanish uchun ma'lum algoritmlarni mashq qilish uchun talabalar faoliyati tizimidir. Zamonaviy o'yin texnologiyalari - bu muqobil variantlarni malakali tanlash asosida muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradigan kompyuter o'yinlaridan (ko'ngilochar, biznes, rolli o'yin, simulyatsiya va boshqalar) foydalanishning didaktik tizimlaridir.

Universitetda o'qishning birinchi bosqichidan boshlab talabalar o'rtasida motivatsion sohani rivojlantirish kerak (iqtisodiy bilimlarga qiziqish, kasb tanlashdan xabardorlik, kasbiy takomillashtirish istagi va boshqalar). Bundan tashqari, yuqorida sanab o'tilgan qobiliyatlarni rivojlantirish, kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish, shuningdek, yillar davomida to'plangan bilim va bilimlarni shakllantirish, ishlab chiqarish amaliyotida olingan kichik, professional tajriba bo'lsa ham, universitet shaxsiyatning yanada uyg'un rivojlanishiga hissa qo'shadi, kelajakda mutaxassis tegishli professional muhitga tezroq moslasha oladi, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida va oxir-oqibat kelajakdagi mutaxassislarning raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

References:

1. Маркова А.К. Формирование мотивации учения: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 191 с.
2. Кальней В.А. Педагогические основы экономико-технологической подготовки молодежи: Автореф. дис. д-ра пед. наук. – Казань, 1996. – 38 с
3. Bozarov.D.U., "Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning iqtisodiy kompetensiyalarini rivojlantirish omillarining tadbiq etilishi", Toshkent Davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari 2023/ 11 – son.
4. Bozarov. D. U., "Talabalarda iqtisodiy kompetensiyani rivojlantirish usullari", Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari 2023/ 12 – son.
5. Bozarov Dilmurod Uralovich, "Fanlararo aloqadorlik asosida iqtisodiy kompetensiyani rivojlantirish usullari", International scientific journal «MODERN SCIENCE AND RESEARCH» VOLUME 2 / ISSUE 12.
6. D.U.Bozarov, "Matritsalar mavzusini mustaqil o'zlashtirishga doir misollar", Muqallim ham uzluksiz bilimlendiri 2022/7/6
7. Olimovich, T. E., Uralovich, B. D., & Matlubovich, M. J. (2021). Effective Methods in Teaching Mathematics. *International Journal on Orange Technologies*, 3(3), 88-90.
8. Bozarov, D. (2022). PROBLEMS OF SYSTEMS OF LINEAR ALGEBRAIC EQUATIONS. *Science and Innovation*, 1(2), 163-171.

13.	КОРРЕКЦИЯ НЕЙРОДЕГЕНЕРАТИВНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ ФЛАВОНОИДАМИ Пардаев Фирдавс Фуркат угли, Мамаджанов Мухторжон	51
14.	THE POTENTIAL CONSEQUENCES OF DISREGARDING GRAMMAR AND PUNCTUATION RULES ON SOCIAL MEDIA FOR LANGUAGE LEARNING AND EDUCATION Raxmonova Mohichehra, Ochilova V.R	55
15.	ҚАШҚАДАРЁДА СУДЛАРНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ ВА НАТИЖАЛАРИ (СОВЕТ ДАВРИ МИСОЛИДА) Худойқулов Ихтиёр Бахтиёрович	58
16.	PROBLEMS OF ORGANIZING THE NARCOLOGY SERVICE IN UZBEKISTAN J.Makhmatkulov	62
17.	ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНЛАРИНИНГ АҲОЛИНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШДАГИ ЎРНИ ВА РОЛИ Фарҳод Очилов	66
18.	RESEARCH OF NOMINATIVE SENTENCES BASED ON LITERARY MATERIAL Makhmudov Muzaffar Mamirovich	70
19.	ЎЗБЕК VA OZAR FARZANDI Shermatov Dilyorbek Elyorjon o'g'li, Amanlikova Nafisa Rahmatullaevna	73
20.	MAQSUD SHAYXZODANI ESLAB... Shermatov Dilyorbek Elyorjon o'g'li, Amanlikova Nafisa Rahmatullaevna	75
21.	ПРОИСХОЖДЕНИЕ, РАСПРОСТРАНЕНИЕ, ИММУНОЛОГИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ЗАБОЛЕВАНИЯ ВИТИЛИГО Ачилова Дониш Нутфиллаевна, Шукуров Бахтиёр Кодирович	78
22.	BO'LAJAK MUTAXASSISLARNING RAQOBATLIGINI OSHIRISHDA IQTISODIY KOMPETENSIYANING AHAMIYATI Bozarov Dilmurod Uralovich	81
23.	QUTBIDDIN MUHAMMAD HUKMRONLIGI DAVRIDA XORAZM Boydedayev Dostonbek Xusniddin o'g'li	85
24.	ONLAYN O'QITISH USULLARINI TAHLIL VA TADQID QILISH ASOSIDA MALAKA OSHIRISH KURSLARI UCHUN TA'LIM PLATFORMASINI ISHLAB CHIQUISH Jomurodova Zarnigor Ubaydullayevna	89
25.	SKILLS AND PROFESSIONAL QUALITIES OF CONSECUTIVE INTERPRETERS Nurillayeva Sevinch Nurmamatovna	96
26.	THE DEVELOPMENT OF SIGN LANGUAGE COMMUNICATION WITH THE EMOTIONAL FEELINGS IN DEAF CHILD Absamatova Gulkhayo Bakhodirovna	99